

BIJLAGE Rapportage eerste helft 2017

Land	Las Vegas en Silicon Valley, Verenigde Staten
Datum	4 – 11 januari 2017
Missieleiding	Minister Kamp en speciaal gezant Prins Constantijn van Oranje
Type missie	Economische missie
Delegatie	Ruim 100 bedrijven en kennisinstellingen uit de sectoren Hightech Systems & Materials Topsector en Start Up
Achtergrond	Uitgaande missie als sluitstuk van een reeks van economisch gerelateerde bezoeken aan de westkust van de Verenigde Staten

Samenvatting

Het doel van deze economische missie was Nederlandse techbedrijven en startups kennis te laten maken met Amerikaanse partners, investeerders en kennisinstellingen en ecosystemen, en tegelijkertijd de samenwerking met Amerikaanse bedrijven versterken. Onder leiding van minister Kamp en StartUpDelta speciaal gezant Constantijn van Oranje bezocht een delegatie van ruim 100 deelnemers de Consumer Electronics Show (CES) in Las Vegas, de grootste techbeurs ter wereld. 22 Nederlandse startups hadden een stand op de beursvloer. Daarnaast was er een 'Holland Start Up Pavillion' van waaruit StartUpDelta onder meer werkte aan de werving van startups.

Deze missie past in een reeks van economisch-gerelateerde bezoeken van Nederlandse kabinetsleden aan de westkust van de Verenigde Staten:

- 31 januari - 2 februari 2016: bezoek aan Californië/Silicon Valley van minister-president Rutte en speciaal gezant van StartupDelta.
- 14 - 19 maart 2016: bezoek van minister Bussemaker aan Los Angeles en San Francisco
- 28 november - 3 december 2016: werkbezoek van staatssecretaris van Dam van Economische Zaken aan Californië, met een meereizende delegatie van innovatieve Agro startups.

Belangrijkste onderdelen programma

In Las Vegas lag de nadruk van het bedrijvenprogramma op startups. In Silicon Valley zijn rondom de thema's *smart mobility*, energieopslagsystemen en *robotics* en fotonica aparte bedrijvenprogramma's gemaakt.

Las Vegas

- In Vegas vond op de openingsavond Het 'Holland Network Event' plaats met meer dan 200 Nederlandse en internationale deelnemers.
- Het Holland Startup Paviljoen en in het bijzonder de opening door minister Kamp en prins Constantijn werd goed bezocht door internationale technologie ondernemingen zoals IBM, CISCO, internationale pers en investeerders.
- Minister Kamp voerde bilaterale gesprekken met de CEO's van Qualcomm en NXP, Mollenkopf en Clemmer en Google.
- Prins Constantijn bezocht de paviljoens van Israël en Frankrijk, sprak de Canadese minister van Innovatie en Economische Ontwikkeling de heer Bains.
- Ontmoetingen vonden plaats met executives van handelsbevorderings- en investeringsinstanties uit Taiwan en Singapore met een focus op de ICT-sector.
- Voor een aantal startups waren *pitches* georganiseerd voor de Raad van Bestuur van Liberty Global.

Silicon Valley

- Na de Consumer Electronics Show (CES) bezocht minister Kamp de Laguna Seca Race Trackway in Monterey. De Nederlandse zonneauto STELLA LUX fungeerde op het circuit als *pace car*. De bouwers van de Stella, studenten van de TU/Eindhoven, hebben Atlas Technologies opgericht, een startup die binnen enkele jaren met een zonne-SUV op de markt wil komen.
- Een belangrijk deel van het bezoek van minister Kamp bestond uit gesprekken met (potentiële) investeerders in Nederland: Tesla, Mirantis, Palo Alto Networks en Amazon.
- Tevens waren minister Kamp en prins Constantijn gastheer bij een business diner waar meer dan 300 gasten aan deelnamen.

- Minister Kamp hield een *keynote* toespraak voor *business* studenten aan Berkeley University en ondertekende een *Letter of Intent* (LoI) inzake verduurzaming met de Secretary of Environmental Protection van Californië.
- De Smart Mobility bedrijven bezochten het Institute for Transportation Studies van de University of California at Davis, the Smart E-Mobility Conference in San Francisco. De energiebedrijven gingen naar Solar City en fotonica naar Facebook en Google. De startups bezochten een aantal accelerators en investeerders zoals GGV Capital.
- Voor alle missiedeelnemers was er op dinsdag een 'Emerging Technologies Summit' op Stanford University waar zowel een plenair programma werd aangeboden als een programma op de deelgebieden.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Voor de deelnemende bedrijven is tijdens de startbijeenkomst een interactieve sessie over MVO gehouden waarbij bedrijven moesten aangeven hoe zij MVO in hun onderneming toepassen.

Maatschappelijke uitdagingen

Onder de motto's "Zekere, veilige, schone en efficiënte energievoorziening" en "Slim, groen en geïntegreerd transport" zijn de thema's energietransitie, fotonica en *smart* en *e-mobility* aan de orde gekomen. Het zijn onderwerpen die onderdeel uitmaken van een toekomstige duurzame economie: fotonica als vervanger van de klassieke chiptechnologie, energietransitie in de overgang van fossiel naar duurzaam en *e-mobility* als onderdeel van een duurzame en slimme vervoer- en infrastructuur. In het bedrijvenprogramma was aandacht voor de praktische samenwerking tussen bedrijven, kennis- en overheidsinstellingen rondom deze thema's.

Resultaten en follow-up

- Organisatie van het eerste Holland Startup Paviljoen met CES met 22 aaneengesloten bedrijven.
- Een *Letter of Intent* voor het opzetten van een gezamenlijk fonds met Californië voor het bevorderen van duurzame innovatie, waarin Nederland € 10 miljoen inlegt en Californië garanties geeft aan private investeerders uit Nederland. Dit fonds zal uitgewerkt worden door het ministerie van Economische Zaken in samenwerking met *the governor's office* van de staat Californië.
- Potentiële (uitbreidingen van) investeringen in Nederland van innovatieve bedrijven als Tesla, Amazon en diverse andere grote Amerikaanse bedrijven.
- Een e-magazine (PlayBook) voor startups en een platform voor stages voor Nederlandse studenten in Silicon Valley.
- Lancering van Startup Holland TV tijdens de CES.
- Nieuwe leads in investeringen en business voor vele startups en andere deelnemers.
- Veel positieve media-aandacht voor de missie.

Een herhaling van deze missie in 2018 met meer startups op de CES en een sterk inhoudelijk programma in Silicon Valley ligt voor de hand. Deze missie en de eerdere bezoeken van bewindspersonen aan Silicon Valley bieden tevens een basis om langs andere kanalen kleinschaligere missies en werkbezoeken te organiseren.

Land	Duitsland (deelstaten Thüringen, Saksen en Saksen-Anhalt)
Datum	7-9 februari 2017
Missieleiding	Minister Ploumen (missieleider) en Thecla Bodewes (VNO-NCW zakelijk missieleider)
Type missie	Economische missie en marge uitgaand werkbezoek koningspaar
Delegatie	66 bedrijven uit de sectoren HTSM, Chemie en Water
Achtergrond	Jaarlijks uitgaand werkbezoek Koninklijk Paar aan Duitsland, tevens 100ste economische missie Kabinet Rutte II

Samenvatting

Deze economische missie was de 100ste van het kabinet Rutte-II. Duitsland en Nederland hebben op politiek, economisch, cultureel en bestuurlijk terrein zeer intensieve betrekkingen. Het bezoek aan Thüringen, Saksen en Saksen-Anhalt is onderdeel van de sinds 2013 jaarlijkse bezoeken van het koninklijk paar aan één of meerdere Duitse deelstaten om deze relatie te onderhouden. Het CBS constateert dat Nederland 30% tot 50% minder exporteert naar Thüringen, Saksen en Saksen-Anhalt

dan de te verwachten export op basis van economiegrootte en afstand. Kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven blijven onbenut in deze regio, die 7,5% van het Duitse Bruto Binnenlandse Product vertegenwoordigt.

De doelen van de missie:

- Positioneren van Nederland als betrokken partner in de drie oostelijke deelstaten en daarbij de groeipotentie helpen verzilveren.
- Versterken van de bilaterale banden door aandacht te besteden aan twee belangrijke momenten in de Duitse geschiedenis – de Tweede Wereldoorlog en de hereniging van Duitsland – en de betekenis daarvan voor Nederland.
- Geven van speciale aandacht aan alle slachtoffers die zijn gevallen in concentratiekamp Buchenwald.
- Uitdrukken van de verbondenheid met Duitsland door aandacht te besteden aan de viering van 500 jaar Reformatie.
- Verstevigen van de betrekkingen met dit deel van Duitsland door het benadrukken van de historische verbondenheid van het Koninklijk Huis met deze regio.
- Geven van aandacht aan culturele verbondenheid Duitsland-Nederland.

Belangrijkste onderdelen programma

- **HTSM:** om Duits-Nederlandse samenwerking op het gebied van fotonica en halfgeleiders te versterken, spraken het koninklijk paar en minister Ploumen met vertegenwoordigers van het Leibniz-Institut für Photonische Technologien. Hier presenteerden Nederlandse en Duitse bedrijven showcases over fotonica en halfgeleiders en tekenden TU Delft en TNO een *Memorandum of Understanding* MoU met Fraunhofer IOF en de Friedrich Schiller Universiteit.
- **Bio-chemie:** om het belang van Duits-Nederlandse samenwerking voor het verduurzamen van de chemische sector te benadrukken, bespraken het koninklijk paar en minister Ploumen de belangrijkste uitkomsten van de bijeenkomst waar 70 Nederlandse en Duitse groene deelnemers elkaar troffen, ontvingen zij een terugkoppeling over de belangrijkste ontwikkelingen in de groene chemie en woonden zij de ondertekening bij van twee MoUs.
- **Water:** om duurzame wateroplossingen te realiseren in Nederland en Duitsland, bezochten het koninklijk paar en minister Schultz van Haegen een bijeenkomst aan de Elbe waar Duitse en Nederlandse deelnemers expertise over hoogwaterbescherming deelden.
- **Duurzame energie:** om de relatie met de European Energy Exchange (EEX) te versterken en meer inzicht te krijgen in de gevolgen van de Duitse energietransitie voor Nederland, bezochten het koninklijk paar en minister Ploumen de EEX. Minister Ploumen voerde onder andere gesprekken met de Saksische deelstaatminister van Economische Zaken en een Duits en Nederlands energiebedrijf over de energietransitie.
- **Ondernemerschap:** om het belang van ondernemerschap te onderstrepen bij de ontwikkeling van een regio bezochten het koninklijk paar en minister Ploumen een accelerator in Leipzig. Zij spraken met (sociale) ondernemers en startups uit Saksen en Nederland.
- **Sectoren:** HTSM, Chemie en Water hadden voor elke sector een eigen tweedaags op maat georganiseerd programma met matchmaking, bedrijfsbezoeken en netwerkmomenten.
- **Trade Dinner:** dit programmaonderdeel bood een platform voor Nederlandse en Duitse bedrijven om met elkaar in contact te komen en onderling te netwerken. Voorafgaand hieraan werden drie overeenkomsten getekend.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Één van de drie deelmissies betrof bio-chemie. Stichting Kiemt, het Potsdam Instituut, Biobased Delta en het Spitzencluster bioeconomy tekenden overeenkomsten om samen te werken aan realisering van de circulaire economie.

Maatschappelijke uitdagingen

Belangrijke maatschappelijke uitdagingen tijdens de missie waren de klimaatverandering, duurzame energie, en digitalisering. Het koninklijk paar en minister Ploumen bezochten in Leipzig een van de grootste sociale woningbouw complexen van de DDR. Hier gingen zij in gesprek met bewoners over de hereniging van Duitsland en de kansen en problemen die de hereniging met zich mee brengt.

Resultaten en follow-up

Tijdens de missie tekenden Nederlandse deelnemers zes samenwerkingsovereenkomsten met hun Duitse tegenhanger en konden zij netwerken tijdens matchmaking-events, themabijeenkomsten en het handelsdiner. De aanwezigheid van het koninklijk paar en de twee ministers genereerde veel pers aandacht in zowel Duitse als Nederlandse kranten als op de Duitse televisie. Na het bezoek kondigden de deelstaten Saksen-Anhalt en Thüringen tegenbezoeken aan Nederland aan.

Land	Argentinië
Datum	27-28 maart 2017
Missieleiding	Minister Ploumen
Type missie	Inkomend staatsbezoek
Delegatie	Argentijnse bewindslieden en bedrijven
Achtergrond	Economische missie inkomend staatsbezoek presidentieel paar

Samenvatting

Sinds het aantreden van president Macri eind 2015 heropent de president zijn land voor de wereld, zowel op economisch als politiek gebied. Argentinië is de 21^e economie van de wereld, lid van de G20 (en voorzitter in 2018) en aspirant-OESO-lid. Nederland beschikt bij uitstek over de expertise die Argentinië nodig heeft om uitdagingen op de gebieden van landbouw, logistiek en watermanagement te helpen oplossen. Nederland behoort ook tot de grootste investeerders en handelspartners van Argentinië. Nederland en Argentinië hebben langlopende bilaterale relaties, dit staatsbezoek was een uitgelezen mogelijkheid om deze relaties te intensiveren. Het doel van het bezoek was om het politieke partnerschap te versterken, de wederzijdse handel en investeringen te bevorderen en de samenwerking te verbreden op het gebied van cultuur, onderwijs en wetenschap.

Belangrijkste onderdelen programma

De belangrijkste economische onderdelen van het bezoek waren: (1) het Business Forum in de Beurs van Berlage, (2) een seminar op een boot door de haven van Rotterdam en (3) de regeringslunch waarbij aandacht werd besteed aan het Nederlandse poldermodel en de sociale dialoog in Argentinië. Daarnaast omvatte het staatsbezoek ook niet economische onderdelen: ontvangst door de regering en kranslegging op de Dam, een bezoek aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer, een rondleiding door het Anne Frank-huis en bezoeken aan de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (OPCW) en het Internationaal Strafhof. Hieronder worden alleen de economische aspecten verder uitgewerkt:

1) Business Forum

In de Beurs van Berlage in Amsterdam vond een gevarieerd economisch programma plaats. De nadruk lag hierbij op informatie-uitwisseling, netwerken en het formaliseren van samenwerking.

- *Plenair*: tijdens het plenair gedeelte, met ruim 400 deelnemers, zijn de economische situatie in Argentinië en de daarmee gepaard gaande commerciële kansen besproken. Na presentaties van enkele Argentijnse ministers, Rabobank, FMO en Solidaridad en twee paneldiscussies verzorgde de president van Argentinië de afsluitende speech.
- *CEO Roundtable*: bij het rondetafelgesprek werden de thema's infrastructuur en economisch potentieel en investeringsklimaat besproken met 14 CEO's van Nederlandse bedrijven, president Macri en Argentijnse ministers. Ook het koninklijk paar, minister Ploumen en Hans de Boer van VNO-NCW namen deel.
- *Break-out sessies*: tijdens het forum in de Beurs van Berlage vonden break-out sessies plaats waar alle deelnemers aan het forum aan konden deelnemen. De thema's van de sessies waren energie, agro, logistiek, watermanagement en financiën.
- *Matchmaking*: voor de bedrijven die deelnamen aan het Business Forum werden matchmaking activiteiten georganiseerd. Door middel van een matchmaking-app konden bedrijven contacten met elkaar leggen.
- *Sport*: het Business Forum werd afgesloten met een *hockey clinic*. Sport is een goed medium om maatschappelijke aspecten te verbinden met zakendoen en bood daarmee de gelegenheid om de president en delegatie te informeren over de activiteiten van de Cruijff foundation, de KNHB, KNVB/Worldcoaches en FME/Dutch Sport Infrastructure.

2) Bezoek haven van Rotterdam

In Rotterdam bezocht de delegatie de haven. Het bezoek bestond uit een seminar op een boot door de tweede Maasvlakte en een bezoek aan Futureland, het informatiecentrum van de tweede Maasvlakte. Toelichting over de activiteiten in en rond de haven werd verzorgd door Port of Rotterdam. President Macri heeft aangekondigd flink te gaan investeren in de infrastructuur en logistiek, mede om de haven in Buenos Aires verder te ontwikkelen. Er is een samenwerkingsovereenkomst getekend en mogelijkheden voor toekomstige samenwerkingen zijn besproken.

3) Regeringslunch

Gegeven de traditioneel gespannen arbeidsverhoudingen in Argentinië en de grote economische hervormingen had de Argentijnse overheid verzocht om informatie-uitwisseling over het Nederlandse poldermodel. Tijdens de regeringslunch stond daarom het thema 'sociale dialoog' centraal. Aan Nederlandse zijde namen naast het koninklijk paar, minister-president Rutte, minister Asscher, minister Ploumen, de voorzitter van de SER en sociale partners deel. Van Argentijnse zijde namen de president, enkele ministers en vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties deel. Dit was een primeur voor Argentinië. Voorafgaande aan de lunch werd een samenwerkingsovereenkomst met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) getekend, waarmee getracht wordt concrete samenwerking op dit terrein verder te ontwikkelen.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Tijdens het plenaire gedeelte van het Business Forum werd aandacht besteed aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Gert van der Bijl presenteerde namens Solidaridad over MVO in Argentinië. Hierbij werd het belang van stakeholder participatie bij verduurzaming van markten benadrukt.

Maatschappelijke uitdagingen

Nederlandse bedrijven in de landbouw en logistieke sector helpen Argentinië bij het efficiënter maken van de voedselproductie en het terugdringen van voedselverliezen. Op het gebied van watermanagement bieden Nederlandse bedrijven ondersteuning bij het vinden van oplossingen voor de jaarlijkse overstromingen en het onderhoud van havens. Daarnaast kan het Nederlandse poldermodel als inspiratie dienen om hervormingen van de nieuwe regering op effectieve wijze door te voeren.

Resultaten en follow-up

Tijdens en direct na het staatsbezoek tekenden verschillende Argentijnse deelnemers twintig samenwerkingsovereenkomsten met hun Nederlandse tegenhangers en konden zij tijdens het economische programma in de Beurs van Berlage netwerken tijdens de matchmaking-events en op sector toegespitste break-out sessies. Één week na het staatsbezoek bezocht een ambtelijke missie Buenos Aires om op hoog niveau de follow-up van de gemaakte afspraken te bespreken. Daarnaast heeft FMO naar aanleiding van de getekende overeenkomst tijdens het Business Forum al meerdere vervolfbezoeken gepleegd om de samenwerking verder te concretiseren. Tot slot heeft minister Ploumen in mei jl. tijdens een bilateraal gesprek en marge van de G20 bijeenkomst over arbeid en werkgelegenheid in Duitsland met de Argentijnse minister van Arbeid, Triaca, de samenwerkingsovereenkomst over 'sociale dialoog' besproken. Minister Triaca liet hierbij weten graag vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers een bezoek te laten brengen aan Nederland om te leren van het Nederlandse poldermodel, dit bezoek was voor september 2017 gepland, maar is uitgesteld.

Land	Verenigde Arabische Emiraten
Datum	3-7 april 2017
Missieleiding	Staatssecretaris van Rijn
Type missie	Economische missie
Delegatie	Dertig bedrijven en instellingen uit de LSH sector
Achtergrond	Bezoek in het kader van intensivering en verbreding van politieke, economische en hoogambtelijke contacten met de VAE

Voor het verslag van de economische missie wordt verwezen naar de [Kamerbrief](#) 'verslag economische missie Verenigde Arabische Emiraten' d.d. 8 mei 2017 (kenmerk 1121739-163058-IZ).

Land	China
Datum	17-21 april 2017
Missieleiding	Staatssecretaris Van Dam
Type missie	Innovatiemissie
Delegatie	43 bedrijven en instellingen uit de sectoren chemie, green technologies & agro
Achtergrond	Uitgaande missie naar aanleiding van partnerland van CSITF

Samenvatting

Het bezoek stond in het teken van de China Shanghai International Technology Fair (CSITF). Nederland was "Guest Country of Honour". Naast een officiële delegatie onder leiding van staatssecretaris Van Dam, namen 43 bedrijven en kennisinstellingen deel. Deze partijen waren verdeeld in drie deelmissies gericht op chemie (chemical efficiency, circular economy and waste stream management), green technologies (waste treatment and management, solar energy and air pollution monitoring) en agro (smart and sustainable agricultural).

Voor het bezoek aan Shanghai en de CSITF werd eerst Beijing aangedaan voor gesprekken met de Chinese overheid, onder andere het ministerie van Landbouw, maar ook voor het bezoek aan een aantal Chinese en Nederlandse innovatieve bedrijven.

Belangrijkste onderdelen programma

- **Bedrijfsbezoeken in Peking**
Het bezoek aan een Nederlands bedrijf had tot doel om te horen hoe het is om te ondernemen in China in het algemeen en te horen hoe de strategie van het bedrijf in China in de loop van de jaren succesvol is gebleven in het bijzonder. De bezoeken aan de Chinese bedrijven hadden vooral tot doel om te zien dat China zich steeds meer aandacht heeft voor innovatie, hoe snel deze ontwikkelingen gaan en hoe groot ze zijn. Onder meer zijn DSM, Mobike en CAST bezocht.
- **Ontmoeting Vice-Minister van Landbouw**
Het bezoek aan het ministerie van Landbouw had voornamelijk tot doel de bilaterale relatie te versterken en beter inzicht te krijgen van de ontwikkelingen in China. Oproep vanuit het Chinese ministerie was om vooral ook in te zetten op gezamenlijke ontwikkeling van producten en diensten, niet alleen afzet van Nederlandse producten en diensten.
- **Bezoek China Shanghai International Technology Fair (CSITF)**
Nederland was dit jaar 'eregastland'. Doel hierbij was om Nederland te presenteren als innovatief, hoogwaardig en samenwerkingsgericht land met unieke expertise voor het vinden van oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen. Naast de netwerkfunctie voor bedrijven was de beurs bij een goede gelegenheid voor het versterken van de relaties met de overheden. Zowel de nationale overheden, in de vorm van het ministerie van Handel (MofCOM) en het ministerie van Wetenschap & Technologie (MoST), twee van de belangrijkste partners van het ministerie van Economische Zaken, als de lokale overheid

van de Shanghai Municipality onder andere de plaatsvervangend partijsecretaris en de vice-burgemeester, waren aanwezig.

- **Thematische activiteiten tijdens CSITF**

Met negen thematische activiteiten, variërend van seminars tot rondetafelgesprekken, heeft het Innovatie Attaché Netwerk in China, Nederland als innovatief land gepresenteerd. Zo is er een seminar georganiseerd over open innovatie en intellectueel eigendom en een seminar over duurzame landbouw.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Tijdens de ontmoeting met de Chinese vice-minister van Landbouw is gesproken over onder meer het recht op voedsel en water en het belang van de menselijke gezondheid. China hecht groot belang aan voedselzekerheid en voedselveiligheid en investeert hier ook fors in.

Maatschappelijke uitdagingen

De inzet vanuit de overheid is om onder andere via beurzen als de CSITF- technologie en kennis uit het buitenland naar China te halen. Daardoor wordt bijgedragen aan de oplossingen voor China op de vraagstukken rond betaalbare gezondheidszorg, goede voedselvoorziening en klimaatverandering.

Resultaten en follow-up

- De missie heeft de bilaterale economische relatie tussen Nederland en China versterkt, met name intensivering van de samenwerking om nieuwe innovaties te ontwikkelen op gebied van agro, green technologies en chemie. Het ministerie van Economische Zaken en het Ministry of Science & Technology bespreken de mogelijkheid om een bilateraal programma op te zetten op het gebied van chemie. Daarbij speelt vergroening van de chemische industrie een belangrijke rol.
- Afvalstromen van landbouw, met name mest, is een groot probleem in China. Daarom is er veel steun voor een innovatiemissie op gebied van afvalverwerking. EZ heeft RVO naar aanleiding van de Exportbrief de opdracht gegeven om drie agrotrajecten te ontwikkelen die de internationale innovatiesamenwerking op het agro terrein versterken. Een innovatiemissie naar China op het gebied van het verwerken van dierlijk afval is een element uit één van deze drie trajecten. China heeft Nederland gevraagd deel te nemen aan de Horticulture Expo in Beijing in 2019.
- De (bedrijfs-)bezoeken aan Chinese organisaties waren in het kader van de lopende samenwerking en bestendiging daarvan of gericht op potentiële investeerders in Nederland. Hier zal door betrokken partijen in Nederland opvolging aan worden gegeven.
- De lokale overheid van Shanghai heeft, mede naar aanleiding van dit bezoek, aangegeven een bilateraal innovatie MoU met Nederland op prijs te stellen om de innovatiesamenwerking verder te concretiseren. Aan dit MOU wordt momenteel gewerkt. Daarnaast wordt de samenwerking verder uitgewerkt in thematische samenwerkingsovereenkomsten.

Land	Vietnam
Datum	18-20 april 2017
Missieleiding	Vicepremier Trinh Dinh Dung
Type missie	Inkomend bezoek in kader Nederlands-Vietnamees strategisch partnerschap Watermanagement en Klimaatadaptatie
Delegatie	Officiële delegatie (30 personen) op terreinen water, agro, infrastructuur, (lucht)havenontwikkeling, en vijf bedrijven in deze sectoren
Achtergrond	Bezoek vloeit onder meer voort uit in 2010 door Nederland en Vietnam getekende strategische samenwerkingsovereenkomst op het gebied van klimaatadaptatie en watermanagement

Samenvatting

Het inkomende bezoek vond plaats in kader van de zesde *Intergovernmental Committee Meeting* over de Mekong- en watersamenwerking (ICM6), geleid door minister Schultz van Haegen (Infrastructuur en Milieu). De heer Dung werd vergezeld door een delegatie van Vietnamese bewindspersonen en

hoge ambtenaren. Het bezoek had als doel om de samenwerkingsrelatie op de terreinen water, klimaat, voedselzekerheid, (lucht)havenontwikkeling en integrale gebiedsontwikkeling te versterken, en om Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen onder de aandacht te brengen bij Vietnamese (overheids)opdrachten.

De economische relatie met Vietnam richt zich op: 1) de aanpak van klimaatverandering en de gevolgen van bovenstroomse ingrepen die hebben geleid tot verzilting, verdroging, overstromingen, bodemdaling, kusterosie, onvoldoende waterzekerheid; 2) de relatie tussen water- en voedselzekerheid; 3) integrale economische gebiedsontwikkeling met focus op (lucht)havenontwikkeling en transport over water.

Belangrijkste onderdelen programma

- Bilateraal gesprek met minister-president Rutte
- *Intergovernmental Committee Meeting* over de Mekong- en watersamenwerking (ICM6)
- Bezoek aan veiling Flora Holland (agrologistiek, Aalsmeer)
- Bezoek aan NACO (Den Haag, integrale luchthaven- en gebiedsontwikkeling)
- Bezoek aan de Zandmotor (Hoek van Holland, kusterosie)
- Bezoek aan de haven van Rotterdam (havenontwikkeling en havenmanagement)
- Bezoek aan Deltares (waterproblematiek)
- Netwerkdiner (handels- en investeringsrelatie).

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Tijdens het bezoek is ook het handelsakkoord tussen de EU en Vietnam besproken. Na juridische herziening wordt ondertekening door de Raad verwacht in 2018. Het akkoord behelst verlaging van invoertarieven op vele producten, betere markttoegang voor financiële diensten en post- en koeriersdiensten, sanitaire en fytosanitaire maatregelen, overheidsaanbestedingen en investeringsbescherming. Ook richt het zich op duurzaamheid, met name op arbeidsrechten en milieu. Het akkoord bevat tevens een aantal bepalingen op het gebied van transparantie en inclusiviteit van het besluitvormingsproces, die - naast bepalingen over duurzame ontwikkeling - bijdragen aan het bevorderen van mensenrechten, democratie en rechtsorde. Nederland vroeg tijdens het bezoek expliciet aandacht voor mensenrechten en democratie in relatie tot het akkoord.

Duurzaamheid stond centraal tijdens bovengenoemde ICM6, die werd voorgezeten door minister Schultz. Vietnam noemde het belang van kennisdeling, sprak zijn tevredenheid uit over de kwaliteit van Nederlandse experts en verwelkomde Nederlandse ondersteuning bij de implementatie van het Mekong Deltaproject met behulp van Wereldbank-financiering. Het bezoek gaf hiermee een nieuwe impuls aan de dialoog met Vietnam over verduurzaming van handel en investeringen.

Het accent van de bilaterale samenwerkingsrelatie van Nederland met Vietnam verschuift overigens van ontwikkelingssamenwerking naar brede, wederzijds profijtelijke economische samenwerking. Hierin is plaats voor hulp uit centrale middelen, handel en investeringen.

Maatschappelijke uitdagingen

De relatie tussen water en landbouw kreeg in het programma ruim aandacht. Van Nederlandse zijde werd tijdens IMC6 het belang benadrukt van een integrale aanpak gericht op water- en voedselzekerheid en het tegengaan van klimaatverandering.

Resultaten en follow-up

Het Nederlands-Vietnamese overheids- en bedrijfslevennetwerk is versterkt en de Vietnamese delegatie heeft een goed overzicht gekregen van Nederlandse kennis en kunde op het gebied van watermanagement en klimaatadaptatie. De missie past binnen de strategische inzet van Nederland in de relatie met Vietnam, net als de eerdere missies naar dit land van minister-president Rutte (juni 2014), directeur-generaal Economische Buitenlandse Betrekkingen (oktober 2016), directeur-generaal AGRO (maart 2017). Van 9 – 11 juli bracht premier Nguyen Xuan Phuc een bezoek aan Nederland.

Land	Kenia
Datum	18-21 april 2017
Missieleiding	Secretaris-generaal Erik Gerritsen (VWS) namens minister Schippers
Type missie	Economische missie
Delegatie	20 bedrijven en instellingen uit de LSH sector
Achtergrond	De ontwikkelingssamenwerking met Kenia zal de komende jaren worden uit gefaseerd, daarvoor zal de nadruk komen te liggen op economische samenwerking

Voor het verslag van de economische missie wordt verwezen naar de [Kamerbrief](#) 'verslag economische missie Kenia', d.d. 29 mei 2017 (kenmerk 1135055-163909-IZ).

Land	Myanmar
Datum	19 - 22 april 2017
Missieleiding	Minister Schultz van Haegen
Type missie	Bezoek in het kader van de waterrelatie Myanmar-Nederland
Delegatie	Tweede vicepresident van Myanmar, Henry Van Thio, begeleid door diverse ministers
Achtergrond	Bezoek aan Nederland in het kader van de jaarlijkse <i>Joint Steering Committee</i>, met als doel inzicht te krijgen in de Nederlandse water- en maritieme sector

Samenvatting

Dit was de eerste buitenlandse missie van Vice President Van Thio, die in mei 2016 aantrad als onderdeel van de democratisch gekozen regering van Myanmar. Tot zijn delegatie behoorde de minister van Transport en Communicatie Thant Sin Maung. De afgelopen vier jaar bouwden Nederland en Myanmar aan een relatie op watergebied. Myanmar is één van de zeven deltalanden van de Interdepartementale Water Ambitie van Nederland¹. Het bezoek werd aangewend om het *Memorandum of Understanding* (MoU) op het gebied van *Integrated Water Management* te vernieuwen. Onder het MoU valt de jaarlijkse *Joint Steering Committee* waar werd onderzocht hoe de relatie kan worden geïntensiveerd op het gebied van watermanagement. De missie werd aan zowel Myanmarese als Nederlandse zijde goed ontvangen.

Belangrijkste onderdelen programma

- Gesprekken tussen (een deel van) de Myanmar-delegatie en minister Koenders respectievelijk minister Schultz van Haegen.
- Bijeenkomsten:
 - Een seminar getiteld "*resilient urban delta's*" met presentaties door de directeur-generaal voor water van Myanmar en vertegenwoordigers van de Unie van Waterschappen, de Deltacommissaris, het consortium onder leiding van Arcadis dat is gevormd voor de ontwikkeling van een deltastrategie met en voor Myanmar, gevolgd door een interactieve discussie gemodereerd door watergezant Henk Ovink;
 - Een netwerkreceptie met de leden van het Netherlands Water Partnership (ongeveer 40 organisaties uit de watersector waren aanwezig);
 - Een afsluitende bijeenkomst in Amsterdam over de resultaten van de missie en het eventuele vervolg;
 - De jaarvergadering van de *Joint Steering Committee* die is ingesteld ter uitvoering van de MoU onder (co)voorzitterschap van de Directeur-Generaal Ruimte en Water van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- Bezoeken aan het Watermanagement Centrum Nederland van Rijkswaterstaat te Lelystad, en Deltares te Delft.

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 32 605, nr. 177

- Bezoeken aan tien infrastructuurprojecten en bedrijven met aandacht voor
 - Zeehaven en logistiek: Ontwikkeling Maasvlakte II, boottocht door de haven van Rotterdam en bezoek aan de APM-terminal;
 - Waterveiligheid: zandmotor bij Kijkduin, Maeslant stormvloedkering bij Hoek van Holland en (voor een klein deel van de delegatie) een heli-tour over de deltawerken van de Zuidwestelijke delta;
 - Waterbeheer en binnenvaart: sluis- en stuwcomplex te Hagestein, Beatrixsluis (met de in aanleg zijnde 3^e sluiscolk), het gemaal 'De Blocq van Kuffelen' en de Flevopolders;
 - Luchtvaart: presentatie over de ontwikkeling van Schiphol.
- Diners op uitnodiging van respectievelijk minister Schultz van Haegen, de dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Delfland, de voorzitter van VNO-NCW.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Minister Koenders heeft het belang van respect voor mensenrechten onderstreept en aangeboden te willen helpen bij het zoeken van een duurzame oplossing van de problematiek van de Rohingya's en om de aanbevelingen van de Annancommissie te implementeren. Minister Koenders wees daarbij op de mogelijkheid van trilaterale samenwerking Myanmar-Indonesië-Nederland. Vice president Van Thio verwelkomde de opstelling van Nederland. Inzake Rakhine gaf hij aan dat Myanmar naleving van de mensenrechten hoog in het vaandel heeft staan, zelf een onderzoekscommissie heeft ingesteld, het rapport van de commissie Annan verwelkomt en het grootste deel van de aanbevelingen zal uitvoeren. Hij toonde zich positief over het idee van trilaterale samenwerking Myanmar-Indonesië-Nederland en zei dat graag te willen ondersteunen.

In het gesprek met minister Schultz van Haegen ging de delegatie van Myanmar in op de problemen die Myanmar ondervindt op watergebied, zoals de sterke erosie en sedimentatie van de rivier(takken) van de Ayeyarwady en op de gewenste ontwikkeling van transport over water en de aanleg van havens. Myanmar heeft behoefte aan technische ondersteuning en aan capaciteitsopbouw. De minister heeft toegezegd met name aan dit laatste te willen bijdragen. De ambassade in Yangon zal in samenwerking met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu aan deze wens opvolging geven.

Maatschappelijke uitdagingen

Aan de orde kwamen de maatschappelijk uitdagingen in Nederland en Myanmar. De volgende zaken en doelen werden besproken:

- Een duurzame economische ontwikkeling van de Rijn/Maas/Schelde delta respectievelijk de delta van de Ayeyarwady van Myanmar;
- Een goede stedelijke en infrastructurele inbedding respectievelijk ontwikkeling binnen deze delta's in samenhang met het achterland;
- Beschikbaarheid van voldoende en schoon water voor de diverse van water afhankelijke sectoren en tegelijkertijd zo veel mogelijk beperking van overstromingsrisico's;
- Financiële, juridische, institutionele en gouvernementele instrumenten die kunnen worden ingezet om deze doelen te bereiken.

Resultaten en follow-up

Met het bezoek kon een belangrijke stap worden gezet om Nederland te positioneren als strategische partner in de ontwikkeling van geïntegreerd waterbeheer in Myanmar. Tijdens het bezoek is een gezamenlijke verklaring getekend om de MoU tussen Nederland en Myanmar tot mei 2019 te verlengen. Ook zijn mogelijkheden voor (hoog ambtelijk) vervolfbezoeken gedurende komende jaar aan de orde gekomen alsmede een mogelijke handelsmissie halverwege 2018 onder leiding van Hans de Boer van VNO-NCW.

Land	Mozambique
Datum	17 – 19 mei 2017
Missieleiding	Minister-president Rutte, minister Koenders en staatssecretaris Dijkema
Type missie	Inkomende economische missie
Delegatie	15 bedrijven uit de sectoren energie, maritiem en infrastructuur
Achtergrond	Inkomend officieel bezoek van president Nyusi, gevolgd op uitnodiging van Nederland naar aanleiding van de viering van 40 jaar bilaterale relaties

Samenvatting

De handels- en investeringsrelaties met Mozambique zijn relatief bescheiden en president Nyusi greep het bezoek aan om (verdere) investeringen aan te trekken en Nederlandse kennis en ervaring op te doen ten behoeve van inclusieve ontwikkeling van het land. Recente gasvondsten in Mozambique kunnen de economische groei een grote impuls geven en Mozambique heeft potentie om zich te ontwikkelen tot één van de grootste LNG (vloeibaar aardgas)-leveranciers ter wereld. Naast aandacht voor handel bestond het bezoek uit verschillende bilaterale gesprekken, bijeenkomsten omtrent voedselzekerheid, water en maatschappelijk middenveld.

Belangrijkste economische doelstellingen waren:

- Benadrukken gedeelde wens voor wederzijds economische voordelige samenwerking.
- Nederland presenteren als een partner voor Mozambique voor de lange termijn en de expertise van Nederlandse bedrijven (onder meer in de gas-, olie en maritieme sector) benadrukken.
- Bespreken van knelpunten voor het Nederlandse bedrijfsleven.
- Koppeling hulp- en handel, onder meer door een gecombineerde inzet van bedrijfsleven, kennisinstellingen en OS-instrumenten op de ontwikkeling van havenstad Palma.

Bovenstaande doelstellingen zijn bekrachtigd met de ondertekening van één *Memorandum of Understanding* (MoU) en vier *Letters of Intent* (loI's) inzake maritieme samenwerking, ondernemerschap en partnerschap watersector.

Belangrijkste onderdelen programma

- Bilateraal gesprek gevolgd door thematische ontbijt met minister-president Rutte, staatssecretaris Dijkema, bedrijven en kennisinstellingen over inclusieve en duurzame economische ontwikkeling van het land en de ontwikkeling van havenstad Palma.
- Gesprek minister Koenders en president Nyusi over de langdurige bilaterale (OS-)relatie, voortgang van het vredesproces, de financieel economische situatie, verborgen leningen en ruimte voor maatschappelijk middenveld.
- Audiëntie en lunch bij Zijne Majesteit de Koning met vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijk middenveld, cultuur en sport.
- High-level lunch en vaartocht met Nederlandse bedrijfsleven (15 bedrijven) door de haven van Rotterdam, waarbij de president en zijn delegatie hebben gezien hoe in de haven het Havenbedrijf van Rotterdam samenwerkt met bedrijven en stakeholders.
- Bezoek aan Erasmus Centre of Entrepreneurship vanwege de opening van "Orange Corners" in Maputo. Orange Corners is een incubator: een broedplaats voor jonge bedrijven, gericht op het stimuleren van ondernemerschap van Afrikaanse jongeren in samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven. Dit met oog op reductie jeugdwerkloosheid in het land.
- Bezoek aan Deltares met als doel gedeelde uitdagingen op gebied van watermanagement te benadrukken, de positieve impact van de bilaterale watersamenwerking in afgelopen 40 jaar te onderstrepen en besproken hoe Nederland en Mozambique dit partnerschap verder kunnen ontwikkelen.
- Bezoek aan Mozambican Business Forum, een multisectoraal event waar ruim 120 Nederlandse en Mozambikaanse bedrijven aanwezig waren.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Minister Koenders gaf in zijn gesprek met president Nyusi aandacht aan de verborgen leningen en de noodzaak tot concrete opvolging met eventuele strafrechtelijke vervolging. President Nyusi benadrukte dat met steun van hemzelf en de Mozambikaanse regering het Mozambikaanse Openbaar Ministerie opvolging zal geven aan de internationale audit. Verder was minister Koenders positief over de persoonlijke inzet van de president om tot een staakt-het-vuren voor onbepaalde tijd te komen.

Maatschappelijke uitdagingen

De havenstad Palma ontwikkelt zich door de recente gasvondsten voor de kust snel, hetgeen gepaard gaat met infrastructurele, sociale en milieuvraagstukken. De Mozambikaanse overheid heeft interesse getoond in een integrale ontwikkelingsvisie en Nederlandse expertise.

Resultaten en follow-up

Nederland en Mozambique hebben tijdens dit bezoek:

- Een MoU op het gebied van maritieme samenwerking ondertekend. Nederland verricht hiertoe twee havenstudies in Angoche en Mocimboa da Praia, en een concept havenontwikkelingsplan Palma, vastgelegd in twee *Letters of Intent*.
- Daarnaast ondertekenden Nederland en Mozambique twee *Letters of Intent* op het gebied van ondernemerschap en voor verdere samenwerking in de watersector.
- Een aantal Nederlandse ondernemingen, zoals Shell en Heineken, bereidt grote investeringen voor. Zakelijke beslissingen en ondertekening van overeenkomsten in 2017 volgen in het verlengde van de missie.

Op dit moment worden mogelijkheden verkend voor een uitgaande ambtelijke missie naar Mozambique.

Land	Verenigde Staten
Datum	22- 25 mei 2017
Missieleiding	Staatssecretaris Dijkema
Type missie	Economische missie
Delegatie	19 bedrijven en instellingen uit de sectoren klimaat en innovatie
Achtergrond	Samenwerking en implementatie klimaatafspraken Parijs

Voor het verslag van de economische missie wordt verwezen naar de [Kamerbrief](#) Internationale Klimaatafspraken onder kopje: "Samenwerking Nederland met de VS", d.d. 20 juni 2017 (Kenmerk 31793-164).

Land	Italië
Datum	20 – 23 juni 2017
Missieleiding	Minister Ploumen (missieleider) en Marry de Gaay Fortman (zakelijk missieleider)
Type missie	Economische missie
Delegatie	92 bedrijven, kennisinstellingen en organisaties uit de sectoren water, tuinbouw en agrofood, en de creatieve sector bestaande uit de deelsector cultureel erfgoed en de deelsector mode
Achtergrond	Parallele economische missie bij staatsbezoeken aan Italië en de Heilige Stoel

Samenvatting

Politiek, economisch en cultureel is de verwevenheid tussen Italië en Nederland sterk. Met een export van 18 miljard euro aan goederen op een totale export van 21,4 miljard vormt Italië de vijfde goederen exportmarkt wereldwijd voor Nederland. In 2016 bevestigden minister-president Rutte en voormalig minister-president Renzi het belang van samenwerking in de water-, agro- en creatieve sector.

De doelen van de missie waren als volgt:

1. De positieve beeldvorming over Nederland als relevante en interessante Europese partner te verstevigen, evenals het imago van Nederland als innovatief, duurzaam en creatief land.
2. Nederlandse bedrijven in de sectoren water, agrofood en tuinbouw en de creatieve sector onder de aandacht brengen van Italiaanse partijen.
3. Het versterken van het imago van Italië als veelzijdig land, met een goed handelspotentieel.

Belangrijkste onderdelen programma

1. Samen met VNO-NCW en de Italiaanse tegenhanger Confiducia, werd in aanwezigheid van minister Ploumen en staatssecretaris Belloni van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking een rondetafelbijeenkomst georganiseerd met Nederlandse en Italiaanse topvrouwen en vrouwelijke CEO's over de thema's circulaire economie, arbeidsparticipatie, het opheffen van verschillen in beloning tussen mannen en vrouwen in dezelfde functie en de doorstroom van vrouwen naar topposities.
2. Algemene onderdelen voor missiedeelnemers: matchmaking, bedrijfsbezoeken, ontmoetingen en seminars met en bij instellingen en sectorale branches, trade dinner en de ontmoeting met koninklijk paar bij sectorale activiteiten.
3. **Water:** het koninklijk paar en minister Ploumen waren aanwezig bij kennisuitwisselingsactiviteiten rondom diverse thema's, zoals water, interregionale samenwerking, resiliënt city, water en toerisme, circulaire economie) voor zowel projecten in Nederland en Italië als in opkomende landen en regio's waar beide landen sterke historische banden hebben (Balkan, Midden-Oosten, Afrika en Zuid-Amerika). Er werd daarbij een regionale overeenkomst gesloten tussen de provincie Zuid-Holland en de regio Lombardije op het gebied van watermanagement, circulaire economie en duurzame landbouw.
4. **Agrofood en tuinbouw:** doel was om de Nederlandse agrofood- en tuinbouwsector te presenteren als innovatieve wereldspeler en nieuwe afzetkanalen en handelscontracten te faciliteren. Het koninklijk paar en minister Ploumen waren aanwezig bij een bezoek aan het Italiaanse Eataly (high-end markthal voor hoogwaardige voeding). Er was ook aandacht voor het Nederlandse aanbod van ambachtelijke en gecertificeerde voedselproducten. Eataly heeft interesse getoond voor een vestiging in Nederland.
5. **Mode en textiel:** het koninklijk paar en minister Ploumen waren aanwezig bij de tentoonstelling "Global Denim Awards" en de ondertekening van een contract op het gebied van duurzame denim productie.
6. **Cultureel Erfgoed:** Nederlandse bedrijven en organisaties hebben zich bij de Italiaanse creatieve en culturele sector gepresenteerd met innovatieve diensten en oplossingen op het gebied van onderzoek en behoud van cultureel erfgoed. Het Koninklijk paar en minister Ploumen waren aanwezig bij een presentatie over Nederlandse innovaties.

7. Sport: In aanwezigheid van het koninklijk paar en de ministers Ploumen en Koenders werd door voormalig profvoetballers Seedorf, Winter, van Hooijdonk en Davids een voetbal clinic gegeven aan de Italiaanse jeugd. Onder hen was een aantal migrantenkinderen. De KNVB/World Coaches en de Italiaanse voetbalbond zijn een samenwerking aangegaan voor sociale ontwikkeling van gemeenschappen in ontwikkelingslanden.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Tijdens de rondetafel bijeenkomst met Nederlandse en Italiaanse topvrouwen werd gesproken over circulaire economie (delen van goede voorbeelden) en de positie van vrouwen in het arbeidsproces. In de verschillende deelmissies was duurzaamheid een kernthema. Zo werd er tijdens een bijeenkomst over duurzame mode gesproken over duurzame productie van Denim, het Nederlandse textielconvenant en de OESO-richtlijnen. Daarnaast werden er door bedrijven en organisaties overeenkomsten gesloten en MoU's getekend met aandacht voor recyclen, schonere productieprocessen en MVO-richtlijnen. Zo werd er door de Nederlandse en Italiaanse modebranche een MoU getekend met als doel de OESO richtlijnen op *Due Diligence* en recycling tussen Nederlandse bedrijven en Italiaanse weverijen te bevorderen.

Maatschappelijke uitdagingen

De belangrijkste maatschappelijke uitdagingen waar aandacht voor was tijdens de missie waren de verduurzaming van de mode-en textielsector, klimaatverandering, digitalisering, duurzaamheid van voedsel, circulaire economie en de economische participatie van vrouwen. Daarbij was ook aandacht voor Nederlandse en Italiaanse samenwerking in derde landen. Zo werd er een contract gesloten tussen een Nederlands en Italiaans bedrijf die samen in Vietnam een fabriek opzetten waarbij textiel geleverd wordt zonder gebruik van water en chemicaliën.

Resultaten en follow-up

Tijdens de missie werden 16 contracten en MoU's getekend. De aanwezigheid van het koninklijk paar en de ministers Koenders en Ploumen genereerde veel aandacht in de Italiaanse en Nederlandse media.

Op 4 september werd in aanwezigheid van de koning en minister Ploumen tijdens de jaarbijeenkomst van stichting Topvrouwen als follow-up van de ronde tafel van topvrouwen een *joint declaration* getekend met als doel een databank voor topvrouwen naar een Europees niveau te brengen door het uitwisselen van goede voorbeelden, Europese "*Female leaders Round Tables*" te organiseren en de zichtbaarheid van rolmodellen te vergroten.

Per sector:

Water: Italiaanse deelname aan Amsterdam International Water Week; een werkbezoek van Italiaanse overheden en bedrijven aan de Nederlandse watersector; een MoU tussen de provincie Zuid-Holland en regio Lombardije wordt uitgewerkt in concrete projecten; Partners voor Business aanvraag consortium Climate Proof Cities; samenwerking wordt opgezet tussen Rotterdam/Drechtsteden en Milaan, Venetië en Rome op gebied van resilient cities; fact finding missie van provincie Zuid-Holland naar de regio Puglia; een verkenning naar Nederlandse collectieve beursdeelname aan Ecomondo in Rimini; inzet Nederlandse Young experts in Italië.

Agrofood en tuinbouw: met activiteiten op het gebied van innovatie, duurzame verpakkingen en gezonde voedingspatronen is de zichtbaarheid van Nederland in Italië vergroot. Door bezoeken aan de Slow Food beweging en de innovatieve Italiaanse retail zijn nieuwe handelscontacten verkregen. Nederlandse bedrijven zijn gevraagd proefzendingen te leveren.

Cultureel Erfgoed: het thema van de missie 'digitalisering in de erfgoedsector' zorgde voor een diverse samenstelling van bedrijven en instellingen. Het creatieve MKB heeft aangegeven ook na de missie meer collectief op te willen trekken. Meerdere deelnemers aan de missie zullen in 2017 een volgend bezoek brengen aan Italië.

Mode: vanuit de watersector bestond er interesse voor duurzame productie van denim (minder watergebruik) en werd er met de agro sector gesproken over biobased materials. Er was veel

aandacht voor het duurzame kleding en textiel convenant: tussen de Nederlandse en Italiaanse modebranche werd een overeenkomst gesloten die de samenwerking op het gebied van recycling, arbeidsomstandigheden, duurzame grondstoffen en buitenlandse productie in gang zet. Drie Nederlandse designers zijn geselecteerd om deel te nemen aan internationale modeontwerpwedstrijd met als thema "water en duurzaamheid". Tijdens het *International Apparel Federation* congres in Nederland volgend jaar zullen de eerste resultaten van de samenwerking tussen de Nederlandse en Italiaanse modebranches worden gepresenteerd.

Land	India
Datum	27 juni 2017
Missieleiding	Minister-president Rutte
Type missie	Inkomende economische missie
Delegatie NL	Minister Koenders, minister Ploumen, minister Schultz van Haegen, staatssecretaris Van Dam
Achtergrond	Economische component van inkomend officieel bezoek van premier Modi, in vervolg op bezoek van premier Rutte aan India in 2015

Samenvatting

Het bezoek van premier Modi past in de goede bilaterale relatie tussen Nederland en India. Van de afspraken die tijdens het bezoek van premier Rutte in 2015 in een *roadmap* werden vastgelegd (onder andere inzet van Nederlandse expertise bij het schoonmaken van de Ganges, en toename Nederlandse investeringen in India en Indiase investeringen in Nederland), is het grootste gedeelte gerealiseerd. Premier Modi ging ook op audiëntie bij Zijne Majesteit de Koning en Hare Majesteit de Koningin.

Belangrijkste economische doelstellingen waren:

- Verdiepen en verstevigen van de uitstekende relatie met premier Modi in een tijd dat India toenadering zoekt tot Europese partners. Nederland streeft, mede in het licht van de Brexit, naar een bijzondere band met India als 'preferred partner' op het vasteland van Europa voor Indiase bedrijven, studenten, wetenschappers en toeristen.
- Toespitsen van de samenwerking op gebieden waar Nederland India expertise kan bieden om de agenda van premier Modi uit te voeren.
- Tijdens het bezoek van directeur-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen aan India (18-23 juni) werd in New Delhi over de "India Netherlands Financial Corridor" onderhandeld. Tijdens het bezoek van premier Modi is hier verder over gesproken.

Bovenstaande doelstellingen zijn bekrachtigd met de ondertekening van twee *Memorandums of Understanding* (MoU's) inzake samenwerking op water en cultuur.

Belangrijkste onderdelen programma

- **Gesprek met minister-president Rutte:** het bezoek van premier Modi geeft nieuwe impuls aan bilaterale samenwerking. Het zwaartepunt van de relatie ligt op economisch terrein. Nederland levert bijdrage aan uitvoeren van premier Modi's agenda (Make in India, Clean Ganga Mission, Digital India Program, Smart Cities Mission) en Nederlandse bedrijven staan klaar om in te springen op de economische kansen die daaruit voortvloeien. Mede in het licht van de Brexit is premier Modi geïnformeerd over uitstekende mogelijkheden die Nederland biedt als vestigingsland en toegangspoort tot de Europese markt.
- **Delegatielunch:** het belang van Nederland als voorname politieke partner voor India is onderstreept: beide landen zijn een democratische rechtsstaat en delen belangrijke waarden. Ook steunen beide landen de Global Goals (SDGs), inclusief de positieve rol van maatschappelijke organisaties en het belang van respect voor mensenrechten. Nederland steunt Indiaas lidmaatschap voor de Nuclear Suppliers Group, en een permanente zetel in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties India is opvolger van Nederland als trekker van de Global Conference on Cyberspace (GCCS) die in november 2017 in Delhi plaatsvindt.
- **Ronde tafel met CEO's:** Nederlandse bedrijven uit met name de agrologistiek, water en gezondheidszorg met investeringsplannen in India hebben zich gepresenteerd.

- **Zijne Majesteit de Koning** ontving premier Modi voor een audiëntie. Tijdens de audiëntie werd gesproken over cultureel erfgoed, economische samenwerking, klimaat, water en kandidaturen bij internationale organisaties.
- **Hare Majesteit de Koningin** had een onderhoud met premier Modi in haar capaciteit van speciale pleitbezorger van de VN-secretaris-generaal voor inclusieve financiering voor ontwikkeling.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Als enige land heeft Nederland een bilaterale MoU met India op het gebied van MVO. Een activiteit die in dat kader is gestart is dat de ambassade, samen met MVO Nederland, met het zogenoemd INDUS forum, een CSR/sustainability platform voor Indiase en Nederlandse bedrijven heeft opgezet. INDUS moet de plaats worden waar Indiase en Nederlandse bedrijven (met name het mkb), NGO's, kennisinstellingen en overheden die met sustainability terecht kunnen met vraagstukken en/of oplossingen hebben rondom maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Maatschappelijke uitdagingen

Tijdens het bezoek van zijn de volgende maatschappelijke uitdagingen besproken met premier Modi:

- Inzet op MVO in wereldwijde waardenketens. Nederland loopt hiermee internationaal voorop.
- Onderstrepen van het belang van duurzame ontwikkeling en benadrukken van de rol voor het maatschappelijk middenveld.
- Kansen voor economische samenwerking en het delen van technologische kennis van Nederland op het gebied van klimaat, renewables en solar (alliances) zijn benadrukt.
- Ondertekenen MoU op het gebied van water als aanzet voor verdere samenwerking. Nederlandse bedrijven (Arcadis, Deltares) zijn al actief bij de duurzame opschoning van water, maar meer bedrijven hebben interesse en dat wordt actief (financieel) ondersteund door Nederland.

Resultaten en follow-up

Nederland en India hebben tijdens dit bezoek:

- Een MoU op het gebied van water en cultuur ondertekend.
- Nederlandse bedrijven hebben zich goed kunnen presenteren. Er zijn oplossingen aangedragen vanuit Nederlandse expertise voor Indiase problemen. Het is zeer waarschijnlijk dat hier de aankomende jaren projecten uit voortkomen, zoals de opschoning van de Ganges of samenwerking op het gebied van landbouwtechnologie.
- Een consortium van bedrijven (o.a. Arcadis, Boskalis, Van Oord) gaat zich positioneren voor het schoonmaken van de Ganges, een van de hoofddoelstellingen van premier Modi.
- Op Landbouwgebied heeft Nederland India veel te bieden, zowel kennis (Centers of Excellence) als ketenontwikkeling (cold chain). Modi liet weten Nederlandse expertise goed te kunnen benutten bij zijn doelstelling om het inkomen van boeren de komende jaren te verdubbelen.
- Enraf Nonius en Phillips zullen bij gaan dragen aan goede en toegankelijke zorg. Beide zijn van essentieel belang in India.

Op dit moment worden mogelijkheden verkend voor een uitgaande ambtelijke missie naar India voor 2018 om de huidige samenwerking verder te ontwikkelen.